

Lesz-e európai háború?

Sz. Bíró Zoltánnal, László Róberttel, Rác András
és Szenes Zoltánnal beszélget Herskovits Eszter*

16

P. Szücs Julianna Kedves Barátaim! Szeretettel köszöntöm azokat, akik rendszeresen látogatják Fapados Szalonunkat, és azokat is, akik először vannak itt. Egy szóval tudnám a mostani pillanatot jellemezni: interferencia. Amikor két esemény hullámai találkoznak, azok általában fölerősítik egymást. Most ilyen pillanatban vagyunk. A meghívott vendégeink is azért ülnek egy asztal körül, hogy az interferenciában felerősödő jelenségeket, a háborút, a választást, sőt a Covidot is megjelentsük. Szóval nem élünk könnyű időszakot.

Herskovits Eszter Értékelő beszélgetést terveztünk Magyarországról, illetve természetesen Ukrajnáról és Oroszországról. Első lépésben szeretném a friss fejleményeket említeni. Béketárgyalás volt Törökországban, amire azt mondták a szakemberek, nem várható tőle semmi különös. Ehhez képest Oroszország bejelentette, hogy nagymértékben csökkenti katonai aktivitását Kijev és Csernyihiv térségében, és tizenöt éves tárgyalási periódust

ajánlottak a Krímről a tűzszünet megkötése után.

Szenes Zoltán Jó hírek értékelem. A rövid, kétnapos háború mesterterve kudarcot vallott. Hosszú háború lesz. Látjuk, hogy Oroszország nem elég erős. Körülbelül még egy akkora hadserege van, amely jelenleg harcol Ukrajnában. Nincs hozzá ereje, hogy elfoglalja Kijevet, vagy gyorsabb, nagyobb megszállást hajtson végre. Kiegészítő erőkre van szüksége ahhoz, hogy egyáltalán fönn tudja tartani a négy frontot. Ebből most kettőt, a Kijev fölöttit és az északkeletit leállítják. A harmadik opció, hogy lehetséges-e a NATO és Oroszország közötti nagy háború. Lesz-e európai háború? Ennek kevés a valószínűsége, de az már látszik, hogy a NATO erősít. A kapcsolókat újraértékelik. A főtitkár vagy az orosz vezetők úgy beszélnek, akár a hidegháborúban. A negyedik a diplomáciai megoldás. Szerintem ez következik most. Ez lenne a legjobb megoldás. Ott van aztán az, hogy milyen lesz Putyin uralmának vége, lesz-e kormány- vagy rezsimváltás Ukrajnában. Egyesek hangoztatják, hogy ez Putyin végének a kezdete, de hát ennek kicsi a valószínűsége, bár választások lesznek két év múlva. A másik, hogy nem csak katonai területen zajlik a háború, dúlnak a csaták a politikában, a diplomáciában, a jogvitákban, a gazdasági életben, a

* A beszélgetésre 2022. március 30-án Budapesten, a Szakszervezetek Háza Benczúr utcai központjában került sor. A résztvevők: Sz. Bíró Zoltán történész, russzista, Szenes Zoltán védelempolitikai szakértő, szakközgazdász, László Róbert, a Political Capital választási szakértője, és Rác András történész. A moderátor Herskovits Eszter, a Klubrádió munkatársa volt.

kibertérben is. A legújabb törekvés, hogy Oroszországot ki kell zárni a nagy nemzetközi szervezetekből, a G20-ból és az ENSZ Biztonsági Tanácsából, ami nem fog működni, de mutatja, hogy hihetetlen összefogás van, és Putyinra nagy nemzetközi nyomás nehezedik.

Sz. Bíró Zoltán A Krím ügyében a felek megegyeztek abban, hogy egy tizenöt éves időszakban tárgyalnak, és ebben az időszakban próbálják végérvényesen rendezni a kérdést. Ez radikálisan új helyzet, mert Putyin eddig azt mondta, hogy a Krím az Oroszországi Föderáció része, erről semmiféle tárgyalnivaló nincs. Tehát önmagában az, hogy az orosz tárgyalódelegáció elfogadta, fontos elmozdulás. A két szakadár területről Zelenszkij és Putyin találkozáján külön tárgyalni fognak. Ez is fontos fejlemény. Miként az is, hogy az ukránok látványosan elengedték a NATO-tagság ügyét, de rögtön felvetették helyette azt a semlegesítést, ami nem korábbi modelleket másol, tehát nem is a finnlandizáció és nem is az '55-ös osztrák államszerződés, hanem egy olyan semlegességi megállapodás, ami erős garanciákat tartalmaz. Az ukránok az Egyesült Államok, Kína, Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország, Németország, Törökország, Kanada, Lengyelország és Izrael garanciáit igénylik, s többen már elfogadták a felkérést, és arról beszéltek, hogy a felsorolt államokon túl más államok is csatlakozhatnak garanciavállalóként. A garancia lényege, hogy amennyiben támadás érne Ukrajnát, katonai segítséget nyújtjanának. Bizonyos értelemben ez erősebb elköteleződés, mint a NATO-tagság,

aligha fogja ezt Putyin elfogadni. Ott vannak aztán a szankciók, amelyek közül nem egy meglepetés volt Oroszország számára. Már most is drámai következménnyel járnak és a hétköznapiakban érezhető a hatás. Csak egy példát említek, már most inzulinhiány van Oroszországban, és számos gyógyszerhez nem tudnak hozzájutni. Nem azért, mert a nyugatiak nem szállítanának inzulint vagy más fontos gyógyszereket, hanem mert azok a szállítási láncok, amelyek rutinszerűen működtek, több helyen megszakadtak. Elkezdődtek a tüntetések is, amik Oroszországban jóval kockázatosabbak, mint Berlinben. De Putyint szorítja az idő, és valamit fel kell mutatnia. Egyelőre jelentős politikai dezertálók nincsenek a szűk politikai vezetésben. Úgy tűnik, hogy a katonai vezetés is lojális, bár a vezérkari főnök helyettese március végén nagyon érdekes nyilatkozatot tett. Azt mondta, hogy az orosz hadseregnek soha nem volt célja Ukrajna területének elfoglalása, és mindaz a művelet, amit elindítottak, egyetlen célt szolgált, azt, hogy távol tartásuk az ukrán erők jelentős részét a Donbasztól, azaz a Don-medencétől. Na most ez egy egészen másfajta elképzelés, mint ahogyan kezdődött az invázió. A támadás első napján az orosz állami tévé azt sugallta, hogy Ukrajnában pikk-pakk megoldódnak a dolgok, megtörténik az ukrán hadsereg lefegyverzése, Ukrajna Oroszország része lesz (mert „az a mi földünk”). Ez hangzott el február 24-én este. Nem így lett.

Rácz András Tegyük azért hozzá, hogy az orosz tárgyalódelegáció hírhedten súlytalan figurákból

áll. Ott van például Megyinszkij mint volt kulturális miniszter és putyini tanácsadó. A külpolitikához köze különösebben sose volt. Ott van benne Szluckij, aki egy igazi destruktív imperialista, tehát arról szokott ábrándozni, mint korábban szegény Zsirinovszkij (április 6-án Covid-fertőzés miatt elhunyt – a szerk.), hogy az orosz katonák csizmáit majd az Indiai-óceán mossa, és ott van Grizlov, aki még leginkább belső embernek számít. Ez olyan delegáció, amelynek nincs mandátuma semmire. A második okom a szkepticizmusra, amikor azt mondják az oroszok, hogy Kijev környékén radikálisan csökkentik a hadműveletek intenzitását. Persze, mert volt négy sikeres ukrán ellentámadás, ami jelentősen visszanyomta az orosz erőket Kijev körül mind a nyugati, mind a keleti oldalon. Tehát ezen a ponton azt mondani, hogy sikeresen csökkentjük a hadműveletek intenzitását, nem azt jelenti, hogy abbahagynák. Itt egy harcászati szintű vereséget próbálnak leplezni. Meg kell várni, hogy tényleg elkezdjék kivonni az erőket Kijev körzetéből. Már a minszki megállapodások megkötése is így működött 2014–15-ben. Mindkét delegáció hihetetlen szép dolgokat ígért, közeledik a hetedik mennyország, milyen jól mennek a tárgyalások. Óvni attól, hogy áttörésről beszéljünk. Tartok tőle, hogy ugyanaz a mintázat fog ismétlődni, ami a háború elején. 2014. augusztus–szeptemberben Ukrajna vereséget szenvedett Ilovajszknál, ezek után belekényszerítették őket a Minszk 1-es megállapodásba. Utána 2015. január–februárban Ukrajna vereséget szenvedett Debaltsevénel,

és belekényszerítették a Minszk 2. megállapodásba. Tartok tőle, hogy itt is az az orosz terv, hogy alapvetően a hadszíntéri realitások döntsék el, hogy éppen milyen követelések és milyen engedmények lesznek, és nem fordítva. Tehát nem az történik, hogy megegyeznek a tárgyalóasztalnál, hogy mostantól itt lesz egy demarkációs vonal, és mindenki szépen hazavonul, és elnézést kér az eddigi kellemetlenségeikért, hanem hogyha lenne egy újabb orosz áttörés, akkor radikálisan megváltozna ez a követeléslista. Pesszimista vagyok, és szokás szerint őszintén remélem, hogy nem lesz igazam.

Herskovits Van itt egy másik vezérfonal, ez a bizonyos – az oroszok által hangoztatott – nácitlanítás, amitől elállt Oroszország, miközben többször hangsúlyosan jelölte meg kiváltó okként Ukrajna lerohanására. Felmerül a kérdés, hogy tulajdonképpen mi itt a nyereség. És most elsősorban László Róberthez, a politológushoz fordulok. Hogy lehet azt a belpolitikában eladni, hogy tulajdonképpen minden, amiről eddig szó volt, valójában nem eredmény. Hogyan tudja ezt a putyinista állami tévé eladni?

László Róbert Nem vagyok sem Oroszország, sem külpolitikai szakértő, de általában a politikai kampányok tekintetében azt láthatjuk – és ez Magyarországról most már ismerős –, hogy amit egy hatékony, az ország jelentős részét lefedni képes politikai véleménybuborék be tud foglalni, akkor majdhogynem mindegy, hogy mit mondtak egy héttel vagy három héttel ezelőtt. Sz. Bíró Zoltán elmondta, hogy február

24-én mi volt a narratíva, és mi ma. Nem tudom pontosan, hogy ezt az orosz közvélemény torkán mennyire tudták lenyomni, de azért azt látjuk, hogy Putyin potom huszonnégy éve még mindig hatalmon van. Magyar párhuzamot vonva mindenki azt kérdezi mostanában tőlem, hogy hogy a fenében lehetséges, hogy Orbán Viktor ezt a 180 fokos fordulatot végre tudta hajtani anélkül, hogy ez különösebb problémát okozott volna neki a saját támogatottsága tekintetében. Orbán sem azért tudta ezt megtenni, mert annyira zseniális politikus lenne, az oroszokéhoz hasonlóan a propagandagépezete az oka. Az ország mintegy harmadát, de talán még nagyobb részét is úgy tudják buborékban tartani, hogy nemhogy az ellenzéki üzenetek nem jutnak el hozzájuk, hanem a független médiának a hírei sem. Tehát hogyha valaki nem keresi kifejezetten a független híreket, akkor csak a Kossuth rádió híreit hallja, az M1 híradóját látja (ezeket véletlenül se nevezzünk közszolgálati médiumoknak), illetve a Kesma-termékek valamelyike juthat még el hozzá. Az egyetlen kivétel, ami beszivárog a nappaliba, az az RTL Klub híradója. Ez viszont 90 százalékban bulvártémákat közvetít, és jó, ha a híradóban van öt perc, ami a magyar belpolitikáról szól. A logika tehát az, hogy a pillanatot kell uralni, és teljesen lényegtelen, hogy két héttel korábban mit mondtak.

Herskovits Az Oroszország-szakértőket kérdezném erről is meg hát akkor a nácitlanításról is, hogy mi is ez tulajdonképpen, és miért is állt el tőle Putyin, hogyha ennyire fontos volt neki.

Sz. Bíró Ahogyan Magyarországon kormányzati felügyelet alá lehetett vonni a politikailag értékes médiumokat, úgy Oroszországban is meg lehetett ezt tenni. Ez kiváltképp látványosan folyt az elmúlt bő egy évben, amikor a még meglévő kis oknyomozó portálokat is letarolták. A támadás részeként a két legjelentősebb független médiumot, az Echo Moszkvi rádióállomást és a Dozsgy tévécsatornát is „lecsapták”, tehát az a kockázat, hogy jelentős számú polgárhoz eljusson valamilyen alternatív információ, mára megszűnt. A napokban a *Novaja Gazetát* is bezárták. A *Novaja Gazeta* főszerkesztője, Dmitrij Muratov kapta tavaly decemberben a Nobel-békedíjat, de ez sem mentette meg a lapját. Ez az újság volt utolsó független nyomtatott sajtótermék, amit internetes formában is el lehetett érni. Most már ezt sem lehet olvasni. Putyin zárt autokráciáját az utcáról békés tüntetésekkel nem lehet megdönteni. Amíg a politika vezető csoportja lojális marad, és az erőszak-apparátusok sem fordulnak szembe vele, vagy legalább azok egy része, addig a polgári engedetlenség és a békés tüntetés biztos nem lesz elég ahhoz, hogy valami változás történjen. Nem információs buborékban tartják az embereket Oroszországban, hanem vasfedő alatt. Egészen döbbenetes dolgokat lehet most a háború kitörése óta látni és hallani. Egy oroszországi anya telefonon beszél az ukrán fogságba esett katona fiával, és arról próbálja meggyőzni a fiát, hogy ha Oroszország nem indított volna támadást, akkor az ukránok támadták volna meg Oroszországot. A fiú próbál ellenkezni, hogy ez nem így van, de az anyja váltig az ellenkezőjét

állítja. Azt ismételteti tulajdon fiának, amit estéről estére az orosz televíziókban hall. Elképesztő, hogy a kitartó propagandának mit sikerült az orosz társadalommal elérnie. És nem lesz egyszerű feladat ezt a sok félrevezetett embert a valósághoz visszavezetni. Sok türelmet, tapintatot és empátiát követel majd azoktól, akik erre vállalkoznak. Tudjuk, hogy az autokráciák három pilléren nyugszanak. Egyfelől a relatív gazdasági sikerességen. Ez az, ami Oroszországban 2014 óta nincs jelen. A Krím megszerzésétől kezdődően az idei lesz a negyedik recessziós év. Az utolsó nyolc évben az orosz gazdaság mindig a globális növekedés átlaga alatt teljesített. A reáljövedelmek ebben az időszakban folyamatosan csökkentek. A másik két pillér pedig a hazugság és a megfélemlítés. Amíg a gazdaság jól teljesít, nem kell hazudozni, de amikor már nem, akkor a hazugság potméterét fölfelé kell tolni. És amikor a hazugságburok is fölszakad, akkor a megfélemlítéshez kell folyamodni, ami egészen a nyílt és kiterjedt erőszakig fokozható. Ezt láttuk Belaruszban. Ezzel szemben a putyini rendszer sokáig rezponzív maradt, tehát figyelte az orosz társadalom reakcióját, vágyait, és bizonyos mértékig alkalmazkodott azokhoz. Most, a háborús körülmények között mindkét potmétert erősen föltolták. A korábbiaknál is jobban kell hazudni és fenyegetőzni. Szokás azt mondani, hogy a modern autokráciáknak a 20. század diktatúráihoz képest van két szabadságuk. Az egyik a relatív sajtószabadság. Ezekben a modern autokráciában létezhetnek alternatív vélemények képviselő médiumok. Nem úgy, mint a 20. századi diktatúrákban, ahol,

ha a hivatalostól eltérő véleményed volt, rögtön illegalitásba kényszerültél, beszorítottak a szamizdat és a tamizdat világába. Az autokráciák nem így járnak el. Megengedik, hogy legálisan megjelenj, de csak ott, ahol a véleményed kevesekhez tud eljutni. És még hogy nem lenne itt sajtószabadság? Nos, ez változott meg most Oroszországban. Már alig maradt olyan hely és terület, ahol szabadon lehetne véleményt nyilvánítani. Az autokráciák másik szabadsága a szakítás szabadsága. A diktatúrákból – talán a francói volt az egyetlen kivétel – nem lehet legálisan távozni. Nem lehet emigrálni, csak disszidálni. Oroszországban már 2014 után jelentősen szűkítették bizonyos csoportok külföldre utazásának lehetőségeit. A titkoszolgálati alkalmazottak, általában az erőszak-apparátusok tagjai már évek óta nem mehetnek külföldre. Lehet, hogy rövidesen az orosz társadalom más csoportjait is megfosztják a legális távozás, az emigráció lehetőségétől, sőt a szabad külföldre utazás jogától is. A Krím annektálását megelőző évben negyvenezen emigráltak. Az annexió évében már 300 ezren, a következő évben 350 ezren, azután 420 ezren. Most viszont a háború kitörését követő két hétben kétszázezer ember ment el. A náciitlanításhoz hozzátenném, hogy ebben a történetben van még egy aljas dolog azon túl, hogy az ukránok nagy többsége természetesen nem náci. Ez pedig az antifasiszta narratíva kiforgatása. Putyin 2005-től használja egyre intenzívebben a második világháború emlékezetét. Ezt egy ideig mértéket tartva tette, de már évek óta egyre inkább visszaél a háború emlékezetével, és az arra

való visszaemlékezés egyre kevésbé jelenti az áldozatok emléke előtti főhajtást, sokkal inkább a hatalom legitimációját szolgálja. Putyin most az Ukrajna elleni háborújában úgy próbálja feltüntetni magát, mint az antifasiszta harc folytatóját, aki felszabadítja a „fasiszta-banderista bandák” rabságából a megtévesztett és jóra való ukránokat. Ezzel épp azt a hagyományt gyalázza meg, amire Oroszország és a Szovjetunió népei joggal lehetnének büszkék, mert áldozatvállalásuk nélkül aligha lehetett volna legyőzni a náci Németországot és szövetségeseit. Putyin az antifasiszta narratíva mögé bújva, annak jelentését kiforgatva vívja Ukrajna elleni háborúját.

Rácz Az, ahogyan az orosz vezetés használja a náci kategóriát, teljesen bevett hétköznapi dolog, gyakorlatilag teljesen univerzális, bárkire ráhúzható, bárkiről lehúzható minősítés. A háború elején a náciatlanítás a kijevi kormány kontextusában hangzik el. Tehát el kell takarítani Zelenszkijt, el kell takarítani az ukrán kormányt, hiszen ezek ugye állítólag mind nácik. Előtte nem voltak nácik, mert Putyin vidáman tárgyalt velük. Amikor Zelenszkijt megválasztották, az orosz vezetés elismerte a választás eredményét, tárgyaltak Zelenszkijjal, tárgyaltak az ukrán kormánnyal is, tehát az ukránok hirtelen váltak nácivá a Kreml narratívájában. Most kegyelmi periódus van, mert az ukrán kormány éppen nem náci, Zelenszkij sem az, de ez bármikor visszatérhet. Bárkire rá lehet nyomni a náci bélyeget, bárkiről le lehet venni. Amiért most ideiglenesen engedékenyebbé váltak náciügyben, az Mariupol el-

este. Mariupol orosz kézre került, ez a város volt az Azov zászlóalj székhelye.¹ Ez a Azov zászlóalj lényegében megsemmisült. Nagyon-nagyon keményen verekedtek Mariupolban. Jelen ismereteink szerint a végsőkéig kitartottak, nem maradt belőlük lényegében semmi. Az Azov zászlóalj megsemmisítését úgy lehet eladni, mint a náciatlanítás csimborasszóját, na, akkor íme, végre leszámoltunk a nácikkal. De ez nem azt jelenti, hogy holnap valaki mást nem bélyegeznek meg ugyanezzel. A mostani tárgyalási fordulóban éppen nem szerepelt a náciatlanítás, a kettővel ezelőtti fordulóban ugyanez ment, és mindenki örült, hogy na végre, a nácikérdés kikerült az agendából. De aztán Putyin másnap megint elővette a denacifikációt. Szóval, összességében a pesszimista álláspontot képviselem. Annyira rugalmas ez a fajta információs megbélyegzés, hogy egyáltalán nem biztos, hogy ez most éppen az utolsó pillanat, amit „nácifronton” látunk.

Szenes Nem csak az azovi zászlóaljról van szó, százezres, kétszázzezres félkatonai jobboldali szélsőséges szervezetekről beszéltek 2014 után, és a paramilitáris erőket a Nemzeti Gárdába erőszakkal, kormányzati kényszerrel olvasztották be, hogy valamilyen vezetés alá helyezték őket. Az ukrán hadsereg létszáma előtte 240 ezer fő volt, ezekhez jött 180 ezer fő a reguláris erőktől. A Nemzeti Garda nagy része Kelet-Ukrajnában, a Luhaszki és Donyecki Népköztársas-

¹ Batal'ion Azov, más néven 'fekete férfiak': ukrán önkéntesek alkotta speciális szélsőjobboldali félkatonai egység, integrálódtak az ukrán nemzetőrségbe. (A szerk.)

ság érintkezésvonalán harcolt. Katonai értelemben ezek a legszélsőségebb harcosok. 2014-ben kitüntettek két ilyen harcost, úgy kell őket elképzelni, mint a Fradi futballhuligánjait. Döbbenet! A lényeg, hogy az Azov jelentős vereséget szenvedett. Még mindig vannak szórványos harcok, függetlenül attól, hogy a csecsenek kitűzték a zászlót Mariupol városa házájára, és Kadirov elnöknek jelentették, hogy a fő feladatot végrehajtották. A városharc a legszörnyűbb, a legnehezebb fegyveres harci tevékenységi forma. Ezt addig kell csinálni, amíg meg nem adja magát az ellenálló, vagy amíg meg nem hal. Én egyébként optimista vagyok, mert látni kell, hogy durván kétszáz ezer katonáról beszélünk orosz oldalon. Mondjuk ebből 150 ezer fő a szárazföldi erő létszáma. A Londoni Stratégiai Tanulmányok Intézete szerint háromszázvalahányezer fő a teljes létszám, ami azt jelenti, hogy a szárazföldi haderők fele bent harcol. Tehát még egy garnitúra kell. Na most azt az oroszok is elismerték, hogy a háború első szakasza befejeződött, amit abból lehet látni, hogy eltűntek azok a kommunikátorok, akik a háború első szakaszát kommentálták. Eltűnt az állítólag szívbeteg Sojgu miniszter, és ami még érdekesebb, hogy Geraszimov hadseregtábornok, a VKF első helyettese sem kommunikál az újabb időkben. Ő a vezérkari főnök első helyettese. A problémákat mutatja, hogy megölték a hetedik orosz tábornokot, aki altábornagyként a hadsereg volt parancsnokaként szolgált. Nincs tehát normális védett telefonos hálózatuk, az ukránok lehallgatják és azonosítják őket, azután jönnek a mesterlövészek, és cselekednek. Egy másik változat szerint van védett ve-

zetési vonaluk, de az amerikaiak meg olyan kütyüket adtak az ukránoknak, hogy képesek lehallgatni és szintén képesek megtalálni őket. A vezetésben tehát zavar van. Viták vannak a hadvezetésben Odessza kapcsán is. A haditengerészet, a szárazföldi vezetés és a légideszant parancsnokság mást akar. Ez volna az oka annak, hogy Odesszát most úgy elengedték, mint ha sosem akarták volna. Közben úgy kezdődött, hogy hatalmas támadási irányokkal elfoglaljuk a térséget negyven kilométer szélességben, a Dnyeszter Menti Köztársasággal egyesítjük, és utána elfoglaljuk az egész fekete-tengeri területet. Nincs ehhez elég katonai erő, és ebből fakadóan az új stratégiai hadászati koncepció az, hogy megpróbálnak a donyecki medencében a két köztársaságra, Luhanszkra és Donyeckre koncentrálni. Luhanszk már bejelentette, hogy miként a Krímben történt, ők is szeretnének csatlakozni az orosz anyácskához. Erre mondták nekik, hogy várjatok még egy picit, túl korán van, mert a másik szakadár köztársaság még nincs teljesen elfoglalva. A következő lélektani pillanat az lesz, amikor Harkovot is beveszik. Folyik a bekerítés, katlanba akarják az ukránokat fogni. A katonai műveleteket a jelek szerint redukálták. Szerintem sokkal direkter módon kapcsolják hozzá a politikai célokat, vagyis a diplomáciai tárgyalásokat, mint ezt a háború elején látni lehetett, mikor négy hadművelési irányból a teljes Kelet-Ukrajna elfoglalása volt az eredeti cél.

Herskovits Akkor ugorjunk Magyarországra! Sz. Bíró Zoltán említette, hogy vasfedő alatt van az orosz társadalom. Itthon sem sokkal jobb

a helyzet. A Publicus Intézetnek volt egy kutatása még a háború második hetében, az derült ki, hogy a fideszes hívek jelentős része azt gondolja, hogy Putyin agresszor, és egy kicsit később, tehát egy-két héttel később, amikor felvették ugyanezt a mintát, a többség még mindig ezt gondolta, de azért már sokkal kevesebben gondolták. Tehát itthon is működik a propaganda. Mennyire vagyunk mi is annyira vasfedő alatt, mint az orosz társadalom? Ami azért hasonlít ahhoz, amit Sz. Bíró Zoltán vázolt az orosz állami tévével kapcsolatban.

László Mindig van hova fejlődni, és a magyar hatalom abszolút az orosz mintát követi számtalan tekintetben, de azért még messze nem tartunk ott. Ami a buborékot illeti, a cél határozottan ugyanaz. Elképzelhető, sőt egész biztos, hogy ugyanarra a szintre nem fogunk eljutni, de a minta ez, látjuk évek óta. Most nem fogom felmondani a leckét az elmúlt tizenkét év médiapiaci átértékeléséről, a jelenlévők ezzel tökéletesen tisztában vannak. De hát fojtogatóan szűkül a független információhoz való hozzáférés lehetősége. Aki ezt kifejezetten keresi, az még Magyarországon minden további nélkül meg tudja találni. Mi, független elemzők nemhogy nem vagyunk börtönben, hanem nyíltan elmondhatjuk, hogy mit gondolunk. Egy a Political Capitalhez hasonló intézet már rég bezártak volna Oroszországban. De itt (még?) nem tartunk. Hogy a szűk szakterületemnél maradjak, mindenki azt kérdezi, hogy választási csalásokra kell-e számítani. Putyini értelemben nem. Nem fognak nem létező személyek nevében szavazólapokat tömködni az

urnákba, de nem is itt kezdődnek a választási visszaélések. Hanem ott, hogy tizenkét éve permanens kampányt folytat az Orbán-kormány, lényegében nem állt le egy lélegzétvételyi időre sem. Nem nagyon tudunk felidézni az elmúlt tizenkét évből olyan pillanatot, amikor ne lett volna tele az ország a kék háttérű plakátokkal. Volt egy rövid időszak, amikor csak az oltásokról szólt a kormányzati kampány, de sokkal tovább láttuk Sorost, olykor Junckert meg az emojikat – tájékoztató kampány címen. Ez minimum erőfölénnyel való visszaélés; az ellenzék nem tudja ezzel felvenni a versenyt. A kormány közpénzből kampányol tizenkét éve, ez olyan helyzetet teremt, ami óriási versenyhátrányt jelent az ellenzéknek, és még így is nagyjából fej fej melletti most a verseny. Nem fej fej melletti, azért van némi kormánypárti előny. Tehát ahhoz képest, hogy mi mindent tud bevetni a kormányoldal, és milyen szerények az ellenzék lehetőségei, én csodálkozom rajta, hogy ilyen minimális a kormányoldal előnye. Mi is volt az eredeti kérdés?

Herskovits A vasfedő...

László No, akkor ezt megválaszoltuk. Nem tudom, milyen gyakran járnak kisebb településeken. Én jó pár helyen megfordultam. Vegyük például a népszavazást. Erről itt Budapesten hajlamosak vagyunk elfeledkezni. Ahogy egyre kisebb településekre érünk be, úgy lesz egyre több népszavazási plakát. Viszonylag kevés az egyszerű sikerpropaganda, ebből van a több, és a legtöbb természetesen az ellenzékét lejárató plakát mindenfelé. Tehát vidéken

jól látszik, hogy a kormánypártnak nincs versenytársa, és nemcsak most, kampányidőszakban, hanem bármikor, amikor mentünk egy-egy kistelepülésre, csak kormányzati plakátokat láttunk, semmi mást. Látszik azért a zavarodottság a kormányoldalon is. Leginkább a kommentszekciókon lehet kiválóan szórakozni, most az jelenti Orbánnak leginkább a fő kihívást, hogy szavazótáborának szűk részét elkötelezett Putyin-pártivá tette, a döntő többségnek meg teljesen mindegy, hogy éppen mit mond, ott csak az a lényeg, hogy Orbán Viktor mondja. Őket könnyű átállítani. De azért tízévnyi nagyon intenzív Nyugatellenes propaganda, ami párosult az oroszbarátsággal, nem múlik el nyomtalanul. Érezhető a zavarodottság, főleg a tanultabb városi fideszes szavazók körében, mert ne higgyük, hogy fideszesek nincsenek a nagyobb városokban. Ez az egyik legfőbb tévhit, hogy csak a kistelepüléseken vannak. Egyáltalán nem igaz. Nézzük meg a 2019-es önkormányzati választási eredményeket, ahol bár több polgármesteri pozíciót szerzett az ellenzék, a '18-as választási eredmény alapján az összes budapesti kerületet meg kellett volna nyernie az ellenzéknek, végül csak 14-9 arányban nyert az ellenzék, tehát kilenc kerületet simán meg tudott fogni a Fidesz. Most is úgy tekintünk Budapestre, hogy 18-ból 18-at az ellenzéknek el kell hoznia, de legalább van kettő-három, talán még több is, ahol a Fidesz meglepetést tud okozni.

Herskovits Ugyanennek a választói rétegnek mennyire okoz kognitív disszonanciát az, hogy ássa el

magát teljesen Orbán Viktor külpolitikai téren, ahogyan erodálódik a V4, ahogy Zelenszkij elég sok időt szentelt Orbán Viktornak az uniós csúcson tartott beszédében. Vajon ez taszítóan hat-e, vagy ez már tulajdonképpen nem számít, hiszen eddig is megvoltak ezek a folyamatok, csak most talán így élesebben látszanak a háború miatt.

László Ennek a választásnak még mindig Orbán Viktor a legfőbb esélyese, de hosszú távon sokkal többet veszíthet. Mindaz, amit fölépített, ami a NER lényege, óriási veszélyben van. Nem akart kilépni az Európai Néppártból sem, ezse ágában nem volt, akkor lépett ki, amikor már nem volt más választása, és utána megpróbálta összerakni azt a szélsőjobboldali frakciót, amely leginkább az Oroszországhoz fűződő viszony miatt nem jöhetett össze. Akkor még jóval gyengébb állapotban volt az úgynevezett Nyugat, amit a háború valamennyire összerántott. Friss hír, hogy a lengyel védelmi miniszter sem jön Magyarországra, és lefújták az egész csúcst. Ezzel a V4-ből Orbán Viktornak sikerült V1-et csinálnia. Azért ez új fejlemény. Fogja a levegő Orbán körül, és a háború, a geopolitikai helyzet kedvezőtlen helyzetbe fogja hozni. Ez együtt jár azzal a gazdasági nehézséggel, ami rá vár a következő években, már ha hatalmon marad. Itt az ellenzéknek sem lesz könnyű dolga, hogyha ezt mind-mind kezelnie kell, de akkor legalább számíthat a Nyugatnak a lelkesedésére és a támogatására. Orbánt, amennyire én meg tudom ítélni, egyre kevesebben veszik komolyan, és minden információt igyekeznek előle eltitkolni.

Rácz Az az érdekes a magyar– orosz viszonyban, hogy nem nagyon látszik, pontosabban nyílt forrásokból nem igazolható, hogy a magyar– orosz viszony milyen értelemben jelentene profitot Magyarországnak. Tehát nem tudjuk, hogy ez az orosz orientáció hol éri meg. A keleti nyitás, ez a csodálatos állatfaj, azzal a narratívával indult, hogy keleti szelek fújnak, tehát keletre kell hajózni. Na most aki már valaha látott vitorláshajót, tudja, hogy ha keletről fúj a szél, akkor mindenfele lehet menni, keletre speciel pont nehéz. A keleti nyitásnak az volt a célja, hogy a külkereskedelemben és az exportban, illetőleg a külföldi tőke idevonzásában csökkentsük az Európai Unió súlyát, tehát hogy több tőke jöjjön keletről, a magyarok pedig ügyesebben tudjanak exportálni keletre. Ezekre a gazdasági érdekekre hivatkozva legitimáltuk belföldön, hogy miért kell barátkozni Kínával, Azerbajdzsánnal, Oroszországgal, ezzel a három, nagyon autoriter országgal. Ha megnézzük az elmúlt kilenc évet, egyáltalán nem nőtt a bejövő tőke, tehát nem sikerült az EU részesedését csökkenteni. Másrészt ahonnan mégis keletről jött a működő tőke, azok pont nem az autoriter országok, hanem például Dél-Korea az akkumulátorgyártással meg az autóalkatrészekkel meg hasonlókkal. Tehát miközben az autoriter rendszerekkel való barátkozást legitimáltuk a gazdasági motivációkkal, gazdasági haszonszerzéssel, a gazdasági haszon pont nem az autoriter országokból származott. Csak ugye ez úgy van el adva, hogy ez mind a keleti nyitás eredménye, pedig, mondjuk, a Kínával fenntartott szorosabb viszony, az valószínűleg

pont nem segít a dél-koreai kapcsolatokon – vagy valamit én értek félre Ázsiáról. Na most nézzük meg, hogy mi a konkrét profit orosz irányból most, amióta tart a háború. Oroszország most készül betiltani, hogy az európai uniós országokba beutazzanak. Kivétel lenne Magyarország? Nem kivétel. Oroszország boldogan kémkedik minden NATO-szövetséges után. Kivétel Magyarország? Ó, nem, egy kicsit sem, sőt, épp az ellenkezője az igaz. Amikor az EU bevezette a szankciókat '14-ben Oroszországgal szemben, Oroszország válaszul mezőgazdasági ellenszankciókat vezetett be. Na most ez egy trükkös dolog. Itthon az szokott lenni a narratíva, hogy a magyar mezőgazdasági export Oroszországban bezuhant az uniós szankció miatt. Ez viszont tényszerűen nem igaz. Az uniós szankciók ugyanis nem érintik a magyar mezőgazdasági exportot. A magyar mezőgazdasági exportot az orosz ellenszankciók érintik. Ez így van, el lehet olvasni a szöveget, tehát csak itthon van úgy eladva, hogy az uniós szankciók hibája az egész. Ha Oroszország valóban szeretne bennünket – mert az orosz ellenszankciók nem kollektíve az EU ellen vannak, hanem tagállami szinten –, akkor simán megtehetnék, hogy Magyarországgal szemben ezeket a szankciókat eltörlik. De nem teszik meg. Nem látjuk tehát, hogy hol a profit. Nem látjuk, hogy nemzetgazdasági értelemben hol a profit, hogy ebből ki profitál, mert nagyon különös gesztusokat tesz a magyar diplomácia. Ugye a Barátság Érdemrend ennek az egésznek a megkoronázása. Hányan kaptak eddig Barátság Érdemrendet, hány magyar? Ez nagyon vicces dolog, előástam. Három

magyar kapott eddig Barátság Érdemrendet. Törőcsik Mari, Krausz Tamás és Szijjártó Péter. Törőcsik Mari nagyon-nagyon sokat tett az orosz meg a szovjet irodalom és színhátság magyarországi népszerűsítéséért, tehát egy legendás színész érdemeit elismerte az Oroszországi Föderáció, ez teljesen rendben van. Krausz Tamás, aki szerintem megkérdőjelezhetetlen tekintélyű történész, szerintem a most elérhető legjobb Lenin-könyv az, amit ő írt. Manapság az emberek nem nagyon olvasnak Lenin-életrajzot, én speciel pont elolvastam, mert kíváncsi voltam. Hihetetlen jó könyv, és Krausz tényleg egy élet tudását írta bele, levéltárba járt, rengeteg elsődleges forrással dolgozott, szóval ezért a munkáért minden kitüntetéssel megérdemel, a Barátság Érdemrendet is. Van tehát egy legendás színésznőnk, aki kap egy ilyen érdemrendet, van egy legendás történésznőnk, meg van ugye harmadikként Szijjártó Péter. Miközben a profit nemzetgazdasági vagy stratégiai szinten nem látszik. Nyilván van mögötte valami más motiváció, de ezt nyilvános forrásokban nem tudom megtalálni. Tehát Paks kapcsán ugye, ha igaz az, hogy a Roszatom most kihátrál mögüle, a probléma megoldja saját magát, de Paks kapcsán is olyan volt a szerződés, amit erről tudni lehet, hogy kizárólag Oroszország járt jól vele. Tehát még az árfolyamkockázatot is a magyar fél viselte, a szerződésnek ez a része nyilvános. Fogalmunk sincs, hogy ez miért volt jó, és kinek jó. Nyilván van mögötte motiváció, nyilvános forrásokból dolgozó kutatóként addig tudok eljutni, hogy nem látszik, hogy gazdaságilag igazolható lenne.

Ha önmagában az energiafüggés magyarázza, valószínűleg lehetne azt csinálni, mint a többi európai ország, hogy szegmentálja az energiakérdést minden mástól. Mi valamiért nem csináljuk. Nehéz megmondani, hogy a gesztus, amit még mindig teszünk Oroszországnak, hol jelenik meg profitként. Nyilvános forrásokból egyszerűen nem látszik. Még a legértelmesebb motiváció az lenne, amit talán el lehet képzelni, hogy a kint lévő magyar üzleteket próbálják védeni. Melyik magyar cég a legaktívabb Oroszországban, akinek nagy a kitettsége? Sorrendben a Mol, a Richter, az OTP, illetve kisebb részben a Rába. A Rába teherautó-alkatrészeket, féltengelyeket szállít, kell az oroszoknak, nem tudják kiváltani, a Rábának valószínűleg nem lesz baja. Az OTP speciálisabb eset, egy bankfiók viszonylag könnyen bezárható vagy leépíthető. Az OTP be is jelentette, hogy nem finanszírozza tovább az oroszországi leánybankját. A Richter megint speciális eset, mert a Richterre szüksége van Oroszországnak, hiszen az orosz gyógyszerpiacon bizonyos szegmensekben piacvezető. A Richtert nem lehet csak úgy bezárni, mert magukat lövik lábon. Tehát igazából az egyetlen nagy kitettség, amit lehet, hogy védeni próbálunk, az a Mol, de azt nem tudjuk, hogy tényleg ez-e a stratégia. Lehet egy racionális elgondolás, de, mondjuk, más nyugati energiacegnek is van még kitettségük Oroszországban, ők nem próbálják ilyen módon védeni. Őszintén nem tudom, hogy ez tud-e működni. És tényleg sötétben tapogatózunk, semmiféle nyilvános információ nincs arról, hogy mi miért történik.

Sz. Bíró Volt idő, amikor nem keleti nyitásnak, hanem keleti szélnek hívták ezt a programot. Tettem akkor szűk körben egy javaslatot, hogy a Moszkva teret az átnevezése után jobb lett volna Keleti Széll Kálmán térnek hívni, mert így valami megmaradhatott volna a Moszkva tér emlékéből. Látna azonban mindazt, ami Ukrajnával történik, már nem gondolok erre. Inkább arra gondolok, hogy ideje lenne egy fontos budapesti teret Kijevről elnevezni... Ami pedig a magyar–orosz gazdasági kapcsolatokat illeti, nem látszik, hogy a politikai közeledésnek bárminemű üzleti haszna lett volna. Nincsenek igazán jelentős oroszországi magyar beruházások, és a külkereskedelmi forgalom alakulása sem igazolja vissza a magyar kormány oroszbarát politikáját. Oroszország nem kínált fel, még Paks kapcsán sem komoly magyar beruházási lehetőséget. Ehhez képest Paksot Lázár János egykor az évszázad üzletének nevezte. Csöndben jegyzem meg, hogy a paksi beruházás hitelfedezetét biztosító orosz Külgazdasági Bankot (VEB) a háború második napján mind az amerikaiak, mind az EU szankciós listára tették. Szerintem így aligha lesz folytatható a beruházás. Nem beszélve arról, hogy Oroszországot a szankciók elzárják a fejlett technológiáktól, úgyhogy aligha fog tudni eleget tenni kötelezettségeinek. Oroszország fejlett technológiáktól való elzárása már javában tart. Az egyik globális szinten is meghatározónak számító tajvani félvezetőgyár már a háború első hetében bejelentette, hogy nem fog semmilyen kapcsolatot tartani Oroszországgal. Ha elzárják a chipektől Oroszországot, pillanatokon belül egész iparágak

mehetnek tönkre, beleértve az űrprogramot is. Már elkészültek az első gazdasági prognózisok. Az orosz jegybank 8 százalékos recesszióval számol. De a visszaesés az újabb és újabb szankciók hatására pillanatok alatt két számjegyűvé válhat. Több beruházási bank is készített számításokat. Ők 7-9 százalékra becsülik a várható ideji recessziót. Ez lesz a negyedik év – 2015, 2016 és 2020 után –, amikor az orosz gazdaság lejtmenetre vált. Nem értem, hogy mi lehetett az a gazdasági, politikai, technológiai vagy bármilyen egyéb körülmény, amelyik a Fidesz-kormányt az Oroszországgal való szorosabb kapcsolat irányába fordította. Nem lehet látni azokat a magyar politikai közösség többsége számára jelentkező előnyöket, amelyek ebből a kapcsolatból származnának. Emlekezhetünk, hogy ellenzékben azzal az Oroszországgal, amelyik akkor éppen üdvözölt partnere volt a vezető nyugati országoknak, a Fidesznek megannyi problémája volt. De azzal az Oroszországgal, amelyik szuverén államokból területet szakít ki, és egy szuverén állam területén lázadást szít, nos, ezzel az Oroszországgal valami miatt a Fidesz-kormány fontosnak tartotta a kapcsolatokat szorosabbá tételét. Vajon miért?

Herskovits Van-e valakinek kérdése, megjegyzése?

Domány András A lengyel kérdéshez tennék megjegyzést. Lengyelország a saját érdekeit nézi. Nem vitatom, volt abban némi személyes bátorság, hogy Morawieckiék elmentek Kijevbe. Tiszteletre méltó a lengyel közvélemény, társadalom egységes szolidaritása a nagyon is

létező kemény történelmi ellentétek ellenére. Nem kevesen vannak, akiknek nagypapája személyes élményként mesélte el, hogy hogyan irtották ki az ukránok az egész falut '43-ban Volhíniában. És azt, hogy a honi hadsereg bosszúból kiirtotta az ukrán falut. Mindezek ellenére nagy a szolidaritás, nagy az együttérzés, de azért van itt a kormányzat részéről egy cinikus számítás. Mi vagyunk most Európa hősei, Morawiecki miniszterelnökkel tárgyal mindenki. Odajött Biden elnök, és nagy beszédet mondott. Hát akkor talán nem fognak olyan kis vacakságokkal foglalkozni, hogy az igazságszolgáltatás függetlensége. Ide nekünk azonnal a helyreállítási alap pénzeit, fejezzék be az ellenünk folyó uniós eljárást. És mivel itt most teher lenne a bratanki barátsága, úgy fordítanak hátat Orbánnak, mintha sosem lettek volna barátok. Mert most az az érdekük, hogy ne terhelje őket ez a barátság. Mi most hősiiesen ellenállunk Ukrajna ügyében az oroszoknak, sugallják a lengyelek. Lehet, hogy egy idő múlva visszaáll a barátság, most egy kicsit szüneteltetjük. Błaszczak honvédelmi miniszter, aki nem volt hajlandó Budapestre jönni egy V4-es miniszteri találkozóra, fontos politikus, Kaczyński bizalmasa, nem jelentéktelen vezető. Már bocsánat, nem egy Benkő Tibor.

Szenes Ezt meg se hallottam!

Domány A másik: nagyon egyetérték azzal, hogy Oroszország gusztustalan módon visszaél az antifaszizmus jelszavaival és szellemével, mellesleg azért azt is feledtetve, hogy '39-től '41-ig a náci Németor-

szág hűségese szövetségese volt. De valóban nem lehet elvitatni a Szovjetunió szerepét a nácizmus legyőzésében, csak éppen akkor talán az elmúlt tíz-húsz évben nem kellett volna Európa összes létező új náciját finanszírozni, merthogy ezt tették Franciaországtól Olaszországon át Görögorszáig. Ez egy kicsit megingatja a nagy náciellenes szöveg erkölcsi alapját. Azt kérdelem, hogy ha majd túl leszünk a háborún, és Ukrajna ismét normális körülmények között tud működni, remélhető-e, hogy megpróbálnak reálisabban nézni a múltjukra? Ugyanaz a dilemma, mint a horvátoknál, a szlovákoknál, a három balti országban: akiknek rövid nemzetállami, történelmi múltjuk van, nincs kedvük kiszórni abból a múltból azt, amit pedig ki kéne. Ezért lehet uszutasamánia a horvát társadalom egy részében még ma is, pedig tömeggyilkos gazember banda volt, ezért lehet Tiso atyának Szlovákiában és az észt SS-veteránoknak valamiféle tiszteletük a mai napig, és ezért nem képesek megfelelően értékelni az ukránok az UPA-t, az egykori ukrán felkelő hadsereget meg Banderát, aki ugyan az volhíniai vérengzés idején már német koncentrációs táborban ült, de az ideológia megalapozásáért ő felelős. Suhevics viszont nem ült koncentrációs táborban, ma utcák meg iskolák vannak elnevezve róla, pedig Suhevics személyesen irányította a több mint százezer ártatlan lengyel civil elleni vérengzéseket. Várható-e, hogy képesek lesznek reálisabban értékelni, figyelembe véve, hogy az igazi nácik – az Azov tagjai – most hősök voltak. Ez nem könnyíti meg a dolgokat.

Sz. Bíró 2004 végén volt a narancsos fordulat Ukrajnában, 2005 elejétől Viktor Juscsenko személyében a Nyugat által támogatott elnöke volt 2010 elejéig Ukrajnának. Juscsenko gyorsan elfordult az igazán fontos kérdések megoldásától, és figyelmének középpontjába állította az emlékezetpolitika ügyét. Amikor a 2010. januári választáson az első fordulóban 5 százalékos eredménnyel kiesett a második forduló-ból, de még nincs meg az új elnök, posztumusz Ukrajna hőisévé nyilvánította Banderát, amire az akkor még élő Lech Kaczyński is felháborodott levelet írt, hogy ez azért már mindennek a teteje. Ha Ukrajna konszolidált állapotban lenne, teljes joggal el lehetne várni tőle, hogy szabaduljon meg a szélsőséges nacionalistáktól, amennyire csak lehet, szorítsa vissza őket. De mivel a háborús viszonyok között a központi hatalom bizonyos mértékben rá volt szorulva ezekre az emberekre, ezért minden visszaszorításukra irányuló kísérlettel – amire a központi hatalom egyébként sem lett volna képes – Kijev csak újabb problémákat okozott volna a magának. Bízom benne, hogy lesz majd olyan Ukrajna, amelyikben a nacionalista szélsőségesek a perifériára szorulnak. Visszatérve Juscsenkóra, ő elkövette azt a hibát, hogy egy olyan országban próbált emlékezetpolitikai csatákat vívni, amelyiknek nincs közös történelmi emlékezete. Most van – száz-százötven éves késéssel – születőben a modern ukrán politikai nemzet. És ennek a folyamatnak úgy kell végbemennie, hogy eközben nem hagyatkozhatnak közös történelmi emlékezetre, merthogy az ország különböző részein élők egészen mást gondol-

nak nemcsak a 20. századi, hanem a korábbi történelemlről is. Ilyen körülmények között a történelemhez fordulni és emlékezetpolitikai ütközeteket vállalni, nem a konszenzust, hanem a disszenzust erősítette.

Rácz Ukrajna számára az a kérdés, hogy mekkora területi veszteséget szenved. Ami a belpolitikát illeti, nem látom azt a forgatókönyvet, ami megakadályozná, hogy az ukrán politika egésze markánsan jobbra tolódjon. De már a Krím elvesztésével kiesett kétmillió potenciális oroszbarát szavazó. Az eddig megszállt Donbasz elvesztésével kiesett további négy és fél millió, most Oroszország elviszi magával a teljes Donyeck és Luhanszk megyét, az további másfél millió ember. Ha nem lőtték volna szét a többi orosz ajkú települést, még akkor is olyan sok oroszbarát szavazó esik ki a rendszerből, hogy Ukrajnában oroszbarát politikai párt demokratikusan soha többet nem fog kormányra kerülni, egyszerűen mert nincsenek szavazói. Az egész történet a legtragikusabb része, hogy az orosz ajkú városokat, ahol nagy számú orosz vagy orosz anyanyelvű ukrán él, az orosz hadsereg lövi rommá. Mivel kiesnek az oroszpárti szavazók, és egyáltalán nem biztos, hogy a most felfüggesztett oroszpárti politikai pártok újra tudnak működni, valószínűsíthető a jobbratolódás. Háborús vereség után minden politikai spektrum mindig jobbra tolódik, mert sértve van a nemzeti öntudat, meg bűnbakot kell találni. Ha pedig véletlenül győznének, akkor pláne. Nagyon furcsa lenne, hogyha Oroszország nem ragaszkodna az orosz nyelv valamiféle státuszához vagy a kisebbségpolitikai engedményekhez.

Valószínűleg továbbra is szerepel az orosz célok között (még ha most épp nem is hangoztatják), hogy az orosz nyelv státuszát beleírassák az ukrán alkotmányba, és akkor az ukrán nacionalisták az oroszokhoz nem nyúlhatnak majd ugyan, de ettől még majd a görögökhöz, bolgárokhoz, lengyelekhez, románokhoz, magyarokhoz simán. Sajnos tehát benne van a pakliban, hogy az, ami Ukrajnából marad, rettenetesen jobbra fog tolódni, és a nemzeti kisebbségek nagyon-nagyon alkalmasak lesznek arra, hogy bűnbakot faragjanak belőlük. A lengyelek megúszhatják, mert Lengyelország sokat segít, meg a legtöbb tőke úgyszintén Lengyelországból jön, 2,3 millió ukrán menekült van Lengyelországban. De mondjuk görög kisebbségnek lenni nem biztos, hogy jó lesz. Magyar kisebbségnek lenni pedig kifejezetten rossz lesz. Attól tartok, hogy azt a nemzeti frusztrációt, amit egy háborús vereség okoz, úgy próbálják levezetni, hogy gőzleeresztő szelepként negatív irányba instrumentalizálják az emlékezetpolitikát, hogy közben a nagypolitikában lehessen pragmatikusan együttműködni a Nyugattal. Tehát kettős játékra számítok. És akkor sajnos itt nem látszik az, hogy mitől tennék félre ezt a nagyon nacionalista politikai megközelítést. Ha én ukrán vezető lennék, valahogy le kellene vezetnem a háborús frusztrációt. Elengedem a nacionalistákat, írjanak történelemkönyveket, meg berakom őket az iskolákba, hogy lehessen fontosabb dolgokkal, például az újjáépítéssel foglalkozni. Valójában csak az a kérdés, hogy mennyire fog jobbra tolódni az ukrán politika, és mi lesz az olyan első, másodvonalbeli oroszbarát politikai szereplőkkel, akik még az országban vannak.

Sz. Bíró Az orosz többségű városokat az orosz erők szétbombázzák, de Isztambulban a tárgyalások egyik eredménye épp az volt, hogy az oroszok elengedték az orosz nyelv különleges státuszára vonatkozó követelésüket. Ez is mutatja, hogy mennyire nem erről szólt a 2014-ben kezdődő kelet-ukrajnai történet. Eddig is egyértelmű volt, hogy nem a nyelvhasználat körüli vita volt az oka annak, hogy Moszkva durván beavatkozott Ukrajna életébe, hanem az a törekvés, hogy Moszkva fenn tudja tartani Ukrajna feletti politikai felügyeletét. Az a Megyinszkij, aki most vezeti az orosz delegációt, két és fél évvel ezelőtt hosszú dolgotatot szentelt még kulturális miniszterként annak, hogy milyen nagy győzelme volt a szovjet diplomáciának a Molotov–Ribbentrop-paktum megkötése. Szerinte abban hibázott a szovjet korszak politikája, hogy szégyellte ezt, és nem hozta nyilvánosságra a titkos záradékot, holott büszkének kellett volna rá lennie. Most mindezt azért hozom szóba, mert miután Putyin menesztette Megyinszkijt miniszteri posztjáról, rögtön megtette emlékezetpolitikai főtanácsadójává. Ez az ember, aki elképesztő történelmi lázalmokkal áll elő, voltaképp Putyin rossz szelleme. Amit Putyin az elmúlt két évben három hosszú történelmi dolgotatban kifejtett, azt alighanem jórészt Megyinszkij hatására tette.

Váradi Júlia Az a kérdés, hogy mennyire reális jobbratolódásról beszélni ott, ahol egy zsidó az elnök. Mennyire fontos kérdés ez, van-e, lehet-e hatása az események alakulására? A másik, hogy kinek milyen előnye lehet abból az orbáni körben,

hogy Oroszországgal ennyire szoros kapcsolatot épített ki a magyar kormány. Ebből leginkább Oroszországnak van előnye. Nem hiszem, hogy ezt bárki megkérdőjelezné.

Sz. Bíró Két rövid dolgot mondanék Zelenszkij zsidóságáról. Volt a modern Ukrajna történetében egy néhány hónapos időszak, amikor Porosenko, az előző elnök leköszönt, de az új elnök mellett még ott szolgált az előző miniszterelnök, egy bizonyos Volodimir Hrojszman, egy hitét megvalló és azt nyilvánosan gyakorló zsidó ember. Vagyis néhány hónap a közelmúlt ukrán történelmében, amikor a két legfontosabb közjogi méltóság, az elnök és a miniszterelnök is zsidó ember volt. Zelenszkijt 70 százalék fölött választották meg, és nem volt titok, hogy kiről is van szó. Ne feledjük el, hogy Ukrajna területén van az orosz birodalomnak az a része, amit egykor letelepedési övezetnek, vagyis cserta oszedlosztyinak hívtak, ahova II. Katalin idején beszorították a zsidóságot, és ahonnan a birodalom belső területeire, így a két történelmi fővárosba, Szentpétervárra és Moszkvába csak megfelelő képzettség és vagyonosság esetén lehetett áttelepülni. Más kérdés, hogy a második világháborúban a Szovjetunió keleti részén, az egykori letelepedési övezetben élő zsidóknak volt a legkisebb esélyük a holokauszt túlélésére, többségüknek nem volt idejük az elmenekülésre. Tehát az ukrán társadalom nagy többsége számára egyáltalán nem új keletű fejlemény a zsidókkal való együttélés. Ha a társadalom többségének ez bárminemű problémát okozott volna, aligha választották volna meg

Zelenszkijt nagy fölényrel. Amikor megválasztották, az volt az érzésem, hogy az ukránok nem elnököt, hanem varázslót választottak. És ezt meg tudtam érteni, mert egy olyan társadalom, amilyen az ukrán, amelyik annyiféle megpróbáltatáson ment keresztül az elmúlt harminc évben, nem elnökre vágyott, hanem egy olyan emberre, aki meg tudja oldani a problémáit, mégpedig gyorsan. A politika világán kívülről jövő Zelenszkij elvárásolta őket. Tudjuk, és én emiatt nem vagyok csalódott, hogy sok mindent nem tudott teljesíteni, mert teljesíthetetlen volt. De most a háború napjaiban fellépett a történelem színpadára. És sokan azok közül is, akik korábban nem szimpatizáltak vele, most felnéznek rá. Egy masszívan antiszemita közegben ez aligha történhetett volna meg. Úgyhogy Ukrajna kapcsán nincsenek antiszemita félelmeim.

31

Rác Az, hogy az elnök részben zsidó származású, nem jelent hátrányt a belpolitikában. A külpolitikában most a háborús helyzetben nagyon ügyesen lehet instrumentalizálni. Annak, hogy a nácitlanításnak elvegyék az életét, Zelenszkij javaslatára kitalálták, hogy akkor tárgyaljunk Izraelben, mert Izrael az a hely, ahol még Megyinszkij sem tud agyatlanul náicizni. Az oroszok erre rájöttek, és nyilván nem mentek bele, hogy Izraelben legyen a tárgyalás, hanem maradtak Isztambulban, de Zelenszkij erre cselesen rápróbált, hátha összejön. Az ukrán belpolitikában a zsidókérdés nem faktor. Ha az ember a nagyon szélsőjobbos ukrán talkshow-kat nézi, azt látja, hogy Hrojszman nevével időnként viccelődtek, de ennél tovább ez sem ment.

Annyira multietnikus ez a társadalom, hogy bőven belefér. Oroszországban viszont szerintem elképzelhetetlen lenne egy Grojszmann nevű miniszterelnök, Ukrajnában simán.

Várad Most már csak annyit szeretnék tudni a rejtélyes magyar–orosz kapcsolatokról, hogy lehet valaki Roszatom-fővállalkozó? Hogy lehet valaki Roszatom-vállalkozó? Az én kis családi kft.-m lehet-e Roszatom-beszállító?

Rác Azért nem lehet a kis kft. Roszatom-beszállító, mert nincs neki Roszatom-beszállítói tanúsítványa. Magyarországon a Paks-szerződés előtt egyetlen cégnek volt ilyen tanúsítványa, ez a Ganz leányvállalata, amely turbinaalkatrészeket meg hasonlókat gyárt az orosz erőműveknek, évtizedek óta csinálja. Egyébként orosz tulajdonban van a cég, ez teljesen normális is így. Senki másnak nem volt Roszatom-beszállítói tanúsítványa. Amikor elkezdtünk tárgyalni a hitelszerződésről, 40 százalékot ígértek magyar alvállalkozóknak, de ez már a második ajánlat volt, mert az első ajánlat, amit a magyarok kértek, az volt, hogy a hitel 40 százaléka hadd legyen szabad felhasználású, tehát hogy a hitel 40 százaléka hadd menjen konkrétan bármire. Na most nyilván az oroszok sem hülyék, ebbe nem mentek bele, és akkor erre lett az a megoldás, hogy akkor 40 százalék mehet a magyar vállalkozóknak. És itt jött a probléma: honnan lesz a magyar vállalkozónak Roszatom-beszállítói tanúsítványa? Ez nem úgy működik, hogy két másnapos orosz szerel egy Zsigulit egy sufniban... a Roszatom mégiscsak komoly cég. Nem lehet

csak úgy ilyen beszállítói tanúsítványt szerezni, úgyhogy Mészáros Lőrinc végül ezt úgy oldotta meg, hogy vett egy cseh céget, amelyeknek van ilyen beszállítói tanúsítványa. Úgyhogy most egyetlenegy olyan üzleti kör van Magyarországon, amelyik bármi fontosat tud építeni az úton meg a csatornahálózaton kívül is, ez Mészáros egyik cége. Tavaly ősszel jártam Pakson, a leendő erőmű helyén akkor nyuszik szaladgáltak, nagyon aranyosak voltak. Semmi sem látszott abból, hogy ott a közeljövőben erőmű épülne.

Sz. Bíró Az orosz ipari kultúráról és a digitális térben való tájékozódásról jut eszembe a következő történet. Nemrég vetítették a Navalnijról készített amerikai dokumentumfilmet, amit mindenkinek csak ajánlani tudok. Van a filmnek egy epizódja, amiről korábban nem hallottam, de felettébb beszédes. Mutatja, hogy komoly posztokon lévő orosz státuszférfiak milyen ügyetlenül mozognak és tájékozódnak a digitális térben. Jól tájékozott moszkvaiak egy ideje Bortnyikovot, az FSZB igazgatóját Moszkva4-nek hívják. Teszik ezt azért, mert számítógépének jelszavát, ami először Moszkva1 volt, annak első feltörése után Moszkva2-re, majd az újabb hackertámadást követően Moszkva3-ra, végül pedig Moszkva4-re módosította. És ő a legfontosabb orosz titkosszolgálat igazgatója.

P. Szűcs Nagyon régen éreztem a múlt időt ilyen konkrétan, mint most. A meghívót azzal a hátsó szándékkal küldtem ki, hogy a háború mindent meg fog változtatni. Merthogy olyan esemény történt, amely a mi ol-

dalunk számára alapvetően és jótékonyan fogja befolyásolni a választást. De azt nem számítottam bele, hogy a közvetlen környezetem, a bolti eladó és mások azt fogják mondani, hogy az ellenzék háborúba viszi az országot. Kérdeztem: ezt honnan hallották? Mondták, mondják. Tehát az eredeti feltevésem, amikor úgy gondoltam, hogy beszéljünk erről, már akkor gellert kapott, amikor itt találkoztunk. Már most nem olyan a helyzet, mint amikor két héttel ezelőtt kiküldtem a meghívókat. És milyen lesz akkor, amikor megkapjátok, megkapják a szöveget! Hiszen már a meghívóba beleírtam, hogy ennek a beszélgetésnek pikantériája lesz a felvétel időpontja. Azaz amikor föl vesszük, még a választás előtt vagyunk, viszont olvasni a választás után fogjuk a szöveget.

És hát milyen érdekes, menet közben is eszembe jutott a múlt idő, például esetünk Krausz Tamással. Én csak most hallottam, hogy Barátság-érmert kapott, ami 38 évvel ezelőtt igencsak meglepett volna. Ez is a múlt időhöz tartozik. Annak idején, réges-régen, a *Mozgó Világ* általam szerkesztett első számainak egyikét bezúzták a Trockij-összeállítás miatt, amelyet Krausz Tamás szervezett. Az ő tanulmánya miatt zúzták be. Csak az volt az érdekes, hogy ez nem magyar iniciatívák alapján történt, hanem ténylegesen szovjet feljelentésre. Sosem gondoltam volna, hogy az utódállamban orosz barátsági érmert fog kapni. Íme a változó idő, úgy is, mint távolság, amelyet most itt, mint üveggyölyöt, megkaptunk. Köszönöm szépen a beszélgetést.

Szerzőink könyvei

